

GAGAUZ YAZI DİLİNDE GÖZ İLE KURULMUŞ DEYİMLERİN OĞUZ GRUBU TÜRK YAZI DİLLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Doç. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ*

Özet

Organ adları temel söz varlığı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu adlar dillerin deyim oluşturma sürecinde de çok sık kullanılmıştır. Organ adları Eski Türkçe döneminden günümüze kadar bütün tarihî ve çağdaş Türk dillerinde varlıklarını sürdürmüştür.

Bu çalışmada, Gagauz yazı dilinde organ adlarından göz ile kurulmuş deyimler tespit edilmiş, yapı ve anlam özelliklerine göre değerlendirilmiş, Oğuz grubu Türk yazı dillerindeki benzerleriyle karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Gagauz yazı diline özgü birçok deyim olduğu gibi diğer Oğuz grubu Türk dillerindekilerle ortak /benzer olanların yanında kimi değişikliklere uğrayan deyimler de vardır. Bu çalışma ile Oğuz grubu Türk yazı dillerinde deyim varlığıyla ilgili yapılacak karşılaştırmalı çalışmalara küçük de olsa bir katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gagauz Türkçesi, deyimler, organ adları, göz.

Abstract

Organ names have an important place in basic vocabulary. Nouns are often used in the process of idiomatic language creation. Organ names continued to exist in all the historical and contemporary Turkic tongues, from the Old Turkish era to the present day.

In this study, idioms established by eyes from organ names in Gagauz writing language were determined, evaluated according to structure and meaning properties, and Oghuz group was tried to be compared with similar ones in Turkish language. As there are many idioms which are specific to Gagauz language, other Oghuz groups also have statements similar to those common to Turkish languages. It is aimed to make a small contribution to the work to be done about the existence of idioms in Gagauz language.

Keywords: Gagauz language, idioms, organ names, eye.

Резюме

Названия органов существовали и продолжает существовать во всех исторических и современных тюркских языках, начиная с самого зарождения тюркского общества. Если рассмотреть данную группу, то можно заметить, что она занимает особое место среди всех разновидностей словосочетаний.

В этой работе уделено большое внимание образованию и лексическому значению фразологизмов данной группы гагаузского языка, а также выявлению отличительных особенностей и сходств этих фразологизмов в турецком, азербайджанском и туркменском языках. Вместе с тем рассмотрены фразологизмы как одинаковые, так и разные по смыслу.

Ключевые слова: Гагаузский язык, фразологизмы, фразологизмы с компонентом «глаз».

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi, nchirli@gmail.com

Giriş

Deyim konusu, Gagauz bilim adamlarının ilgisini ancak 1967 yılından sonra çekmiştir. Yapılan çalışmalarda deyimlerle ilgili bilgi ya çok az verilmiş, ya sadece dildeki varlığından söz edilmiş ya da hiç değinilmemiştir. Meselâ, D.N. Tanasoglo (1990: 12) 5. Sınıflar için hazırladığı *Ana Dili. Grammatika hem literatura okumaları* adlı ders kitabında ilk defa “frazeologiya” terimini kullanmış ve “frazeologiya, dilde sabit kelime grupları sistemidir” tanımını yapmakla yetinmiştir. Araştırmacı, sabit kelime gruplarını göstermek için “frazeologizma” terimini vermiş, ayrıca onun eşanlamlısı olan “frazeologiya çevirtmeleri” terimini de teklif etmiştir. Yine deyimlerle ilgili kısa bilgi N.İ. Baboglu ve İ.İ. Baboglu’nun (1991: 16) 8.-9. Sınıflar için hazırladıkları *Gagouz Dili. Sintaksis* adlı ders kitabında “Bölünmâz lafbirleşmeleri” adı altında ayrı bir bölümde verilmişlerdir. Yazarlar, deyimlerin (*bölünmâz lafbirleşmeleri, frazeologiya lafbirleşmeleri*) dilde kalıp olarak kullanılmasından ve cümlenin bir ögesi olduğundan, serbest kelime gruplarından farklı olduğuna dikkati çekmişlerdir. Aynı yazarlar (1999: 215) *Gagauzçanın Grammatikası. Fonetika, leksika, morfologiya, sintaksis* adlı ders kitabında “Синтаксис словосочетаний” (Kelime gruplarının sözdizimi) bölümünde deyimlerle ilgili kısaca bilgi vermişler, deyimleri sabit ve serbest (*bol lafbirleşmeleri*) deyimler olmak üzere iki gruba ayırmışlar ve daha önce önerilen “*bölünmâz lafbirleşmeleri*” ve “*frazeologiya lafbirleşmeleri*” terimlerini teklif ederek *laf çıkarmaa, boş kafalı, uzun dilli* gibi örnekler vermişlerdir. Yazarlar, 5. Sınıf için hazırladıkları *Gagauz dili hem literatura okumaları* (2000: 100) adlı ders kitabının Leksikologiya bölümünde ise deyim tanımı ve özelliklerini “Gagauz dilinin frazeologizmaları” bölümünde vermişler ve deyimlerin atasözüne benzediğini, ancak her atasözünün deyim olamayacağını belirterek ilk defa deyim atasözünden ayrı inceleme girişiminde bulunmuşlardır.

Son yıllarda yapılan bazı çalışmalarda az da olsa deyimlere değinilmiştir. Meselâ, G. Karanfil *ürek* “kalp” ve *ünük* “gırtlak” sözcükleri incelediği çalışmasında bu sözcüklerle oluşan birkaç deyim örnek vermiş: *ürääm koptu, ürääm da yandı, bütün ürektän, ünüüm kurudu, ünüüm yırtıldı.* (Karanfil 2013: 97), V. Kopuşçu çalışmalarında sözcükbiliminin temel amaçlarından birinin, sözcüklerin ve deyimlerin anlamlarının incelenmesi olduğunu belirtmiş (Kopuşçu 2014: 3, 2016: 8), et yemeklerinin adını ve gastronomi ile ilgili sözcükleri incelediği çalışmasında ise bu kelimelerle kurulmuş bazı deyimleri vermiştir: *ekmek imää, kovrää etişmää* “batmak, fakirleşmek” gibi (Kopuşçu 2016: 36-37, 43, 93).

E.K. Koltza (1981), L.A. Pokrovskaya (2003) ve N. Özakdağ (2013) deyimlerin üzerinde biraz daha ayrıntılı durmuşlardır. E.K. Koltza (1981) “Из предварительных наблюдений над фразеологией гагаузского языка” adlı yazısında, edebî eserlerden, *Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık*’tan ve alan araştırmaları sırasında topladığı malzemedan Gagauz yazı dilinin söz varlığındaki deyimlerin kapsamını, özelliklerini ve özgünlüğünü belirlemeye çalışmış, N. Özakdağ’a (2013) ise *Gagauz Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller* adlı çalışmasında, fiillerle kurulmuş deyimleri, yapılarıyla, işlevleriyle ve anlamlarıyla ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. Deyimleri konu alan söz konusu çalışmalar, alanda bir boşluğu doldurmaktadır. Deyimler, Türkiye Türkçesinde de kimi zaman tartışma konusu olmaktadır. Hangi söz öbeğinin deyim hangisinin hazır söz kalıbı hangisinin de birleşik fiil olduğu gibi tartışmalı bir konuda bu çalışmalar ayrıca önem kazanmaktadır. Ancak, Gagauz yazı dilinin söz varlığındaki deyimler henüz tam olarak araştırılmamış ve deyim biriminin sınırı belirlenmemiştir.

Organ adları temel söz varlığı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu adlar dillerin deyim oluşturma sürecinde de çok sık kullanılmıştır. Öyle ki, organ adları Eski Türkçe döneminden günümüze kadar bütün tarihî ve çağdaş Türk dillerinde varlıklarını sürdürmüş ve sürdürmektedir. Gözün temel organlardan biri olması, beş duyu organı içerisinde insanın dünyayı algılamasında görme eylemini gerçekleştirme fonksiyonu ile önemi ve deyimlerde en çok geçen ilk üç organ içinde yer alması gibi sebeplerden *göz* organı ile kurulan deyimler üzerine yapılan çalışmaların daha fazla olduğu görülmektedir. DLT’ten yola çıkılarak 11. yüzyılda kullanılan deyimlere bakıldığında bunların bazılarının günümüze kadar hiç değişmeden (bazı fonetik farklılıklar dışında) geldiği; bazılarında kelime değişikliği olduğu, bazılarında ise ifade ettikleri anlam açısından değişiklik olduğu gözlemlenmektedir (geniş bilgi için bk. Şahin 2009: 2020-2036). Eserde yer alan deyimlerin çok azı ise günümüz Gagauz yazı dilinde ve diğer Oğuz grubu Türk yazı dillerinde kullanılmamaktadır. (*köz*

at-“göz atmak, bakış atmak” (DLT II. s. 306); Gag. *göz at*-: “kısa bir süre bakmak, şöyle bir bakmak”; *köz karık*-: “göz kamaşmak” (DLT II: 115), Gag. *gözü (gözleri) kamaş*-: *mec.* “çok etkilenmek”; *köz öşer*-: “göz kararmak” (DLT I: 178); Gag. *gözü (gözleri) karar*-: “1. başı dönmek, hafif baygınlık geçirmek”, 2. *mec.* umutsuzluğun veya aşırı bir isteğin etkisi altında ne yaptığını bilmez duruma gelmek”).

Organ adlarıyla ilgili deyimler hem şekil hem de anlam yönünden Oğuz grubu Türk dilleri arasında çok benzerlik göstermektedir. Aslında organ isimlerini içeren deyimler her dilde yaygın olarak görülmekte ve özellikle *göz* organ adıyla kurulan deyimler üzerindeki çalışmaların fazla olduğu dikkati çekmektedir. Ancak Gagauz yazı dilinde *göz* organ adıyla kurulan deyimler ve bu deyimlerin şekil ve anlam özellikleri ile ilgili herhangi bir ayrıntılı veya diğer dillerle karşılaştırmalı çalışmalar tarafımızdan tespit edilememiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın, deyimlerle ilgili bu boşluğu gidereceğini düşünmekteyiz.

Gagauz yazı dilindeki deyimlerde 75 ayrı organ adının geçtiği gözlemlenmektedir. Bunlar: *aaz; akıl; annı; arka; auç; aurt; ayak; bacak; barsak; baş; beniz; bıyık; buaz; buynuz; boyun; burun; b.k; can; ceer; çapini; dalak; damar; deri; dil; dirsek; diş; diz; dudak; el; ensä; et; gırtlak, göbek; g.t; göz; gursak; güüde; güüs; iç; işkembe; kafa; kan; kanat; karın; kaş, katı; kellä; kemik; kıç; kirpik; kol; koltuk; koyun; kulak; kuyruk; küçük dil, memä; omuz; öt; parmak; saç; sakal; soluk; surat; şamar taban; tepä; tüü; ünük; ürek; üst; üz; yan, yanak, yumuruk* gibi. Tüm deyimlerin tespit edilmesi sonucunda organ adlarının çoğalacağı kanısındayız. Tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde olduğu gibi, Gagauz yazı dilinin bünyesinde de organ adı geçen pek çok deyim bulunmakta ve bunlardan *baş, göz, el, yüz* gibi organ adlarıyla kurulmuş deyimlerin sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu çalışmada sadece *göz* organ adıyla kurulmuş deyimlere yer verilecektir. İncelemeye konu olan deyimler edebî eserlerden, sözlüklerden, gazete ve dergilerden, bugüne kadar yapılan çalışmalardan, ders kitaplarından taranarak tespit edilmiştir.

Taranan kaynaklardan *göz* organ adının geçtiği 145 deyim tespit edilmiştir. Organ adları kimi zaman gerçek anlamlarında kimi zaman da aşağıdaki örneklerde olduğu gibi deyimler içinde yer almışlardır. Deyimler, en az iki kelimeden oluşurlar. Bir kısmı tam, tamlama; büyük bir kısmı da cümle hâlinde biçimlenmiştir. Birçok deyim sonu bir mastarla biter. Deyimi oluşturan kelimeler, çoğu zaman sözlük anlamlarından uzaklaşırlar, kendi aralarında bir birlik oluşturup yeni bir anlam kazanırlar. Hangi gramer dizilişine sahiplerse o şekilde kullanılırlar ve değiştirilemezler. Unsurlarını birbirinden ayırmak da mümkün değildir. Örneklerden de görüldüğü üzere deyimler, şahıs, zaman ve hal eklerini alabilmektedirler (geniş bilgi için bk. Özakdağ 2013).

Deyimlerin yapısına bakıldığında ismin fiilden sonra gelebildiği görülmektedir: *açtı aazını* “alılık alık baktı”, *aldım kolayını* “önünü, ilerisini aldım”, *kaldı kazık gibi* “kazık yutmuş gibi kaldı”, *söktü lafını* “konuşmaya başladı”, *açmış üreeni* “kalbini açmış, yüreğini dökmüş”, *kaçırdınız elinizden* “elinizden kaçırdınız”, *kalsın anmak* “anı, hatıra kalsın” vb., hatta bazen her iki şeklinin kullanıldığı da dikkati çekmektedir: *bakış at*-: / *at*- *bakış*: Kısa bir süre bakıp geçmek”, *göz at*-: / *at*- *göz*: Kısa bir süre bakmak, şöyle bir bakmak. gibi. Çalışmamızda devrik yapıdaki deyimlerin kolay bulunması için kurallı (*isim+fiil*) şekilde verdik. Hem kurallı hem de devrik yapıdaki deyimlerde araya başka unsurlar girebilmektedir. Örneğin, *canını bu iş için alacam; kaldı ömürünä Türk-Oguz halkların aklısında; kalmayım heptän ayak altına; kaldı o senin başına bela; bastım o büülü legendanın saklı izinü* vb.. Göz ile kurulan deyimlerde de durumun aynı olduğu aşağıdaki örneklerden görülecektir (geniş bilgi için bk. Özakdağ 2013).

Deyimlerde isim Türkçe kökenli olabileceği gibi (*bıyık altından gülümse*-: Birinin durumuna belli etmemeye çalışarak gülümsemek., *dört göz kolla*-: Yapmak istediği bir şey için uygun bir zaman veya bir durum beklemek, uygun fırsat beklemek, fırsat kollamak., *ayak altına koy*-: Birini hiçe saymak, çiğnemek., *aazına yama koy*-: Ağzını kapatmak, susturmak.) karışık, yani isimlerden biri Türkçe, diğeri Arapça kökenli (*aklı başında kalma*-: Korkudan ne yapacağını şaşırarak, çok korkmak.), Türkçe ve Farsça kökenli (*başına peşkir çal*-: Başını atkıyla sarmak., *gözünä perdä çök*-: Kör olmak, gözü görmemek.), Arapça ve Farsça kökenli (*canına raatlık bul*-: Huzur bulmak., *can sıkleti tut*-: Çok sıkılmak, can sıkıntısı duymak.) olan yapıdaki deyimlere de rastlanmaktadır. Bazı deyimler, aynı anlamda olup farklı dillerden geçen isimlerle kurulmaktadır: *baş düü*-: / *kafa düü*-: Bir

konu üzerinde pek çok düşünmek, emek harcamak (baş < T., kafa < Ar.). Özellikle, Slav, Romen ve Yunan dillerindeki organ adlarıyla kurulan deyimlere rastlanmaktadır. Meselâ, Rusça *duh* “ruh”; *çerep* “çene” sözcükleriyle kurulan deyimler dikkati çekmektedir: *aazını yay-:/çerebini yay-*: Çok konuşmak, gevezelik yapmak (aaz < T., çerep < Sl.); *duhunu ver-*: Ruhunu teslim etmek, ölmek (duh < Sl.).

Gagauz yazı dilinde geçen deyimlerin kimisi diğer Oğuz grubu yazı dillerindeki deyimlerle benzeşmekte ya da ortak kullanılmakta, kimi deyimler küçük değişimlere uğrayarak ayrı birer varyant meydana getirmiş, kimi deyimler ise Rusçadan kopya yoluyla (kalka) alıntılanmıştır: *aslıya gözlerini aç-*: Gerçeğe gözlerini açmak. (Rus. открыть глаза на правду); *gözü nereyi görürse git-*: Başını alıp gitmek, çekip gitmek, bir daha dönmek üzere çıkıp gitmek. (Rus. идти куда глаза глядят); *gözlerini keskinnet-*: Dikkatli, uyanık ve açgözlülükle bakmak. (Rus. острить глаза); *yarım gözlän bak-*: Biraz bakmak. (Rus. смтреть вполглаза) gibi.

Tespit edilen örnekler alfabetik sıraya göre verilmiştir:

açık gözlän git-: Uyanık, gözü açık bir şekilde gitmek. (**Az.** *açiq gözle gät-*: Bir maksadı anlayarak, idrak ederek yapmak.)

Gözledici Komiteta bän açık gözlän gittim. Gittim, zerä annêêrim, ani GRTda durumu düştürmää läázımdı. (AS, 29 Baba Marta 2014)

açık gözlü: İşini bilen, uyanık, cingöz, kurnaz (kimse). (**TT.** *gözü açık (açık gözlü)*: İşini bilen, açığöz. **Az.** *açiqgözlü*: uyanık, sağlam düşünen, her şeyi olduğu gibi gören, kendini aldatmayan, gözü açık. **Trkm.** *yiti gözli*: İleri görüşlü, ferasetli, uyanık, açığöz, zeki.)

aslıya gözlerini aç-: Gerçeğe gözlerini açmak.

Film sa dünneyi sarsıladı, “Gagauzları Dizlerindän Kaldırdı”, aslıya gözlerini açtı. (AS, 28 İyün 2014)

(başkasında) gözüm yok: 1. Hiçbir şeyde gözü olmamak. 2. Başkasında gözü olmamak, sadık olmak. (**TT.** *(bir şeyde) gözü olma-*: 1. Bir şeye sahip olmayı istememek. 2. Heves beslememek, fazla önem vermemek.)

Baaya gittim – üzüm yok,/ Başkasında gözüm yok. (DDB, 84)

bir gözlän bak-: Bir kimseye ya da bir şeye bakmak.

Canı ama o kızlara bari bir gözlän baksın isterdi. (UK, 269)

dört göz (gözlän) bak-: Çok iyi bakmak.

Sana buyurêrim dört göz baksın malları. (Lİ, 7)

Paylaştırip kızları, bu saabilär genä konuşmaa gittilär, brakıp kızları burada koklännerä baksınnar dört gözlän!

dört göz kolla-: Yapmak istediği bir şey için uygun bir zaman veya bir durum beklemek, uygun bir fırsat beklemek, fırsat kollamak.

Kendisi dä haparnik elindä dört göz kollêêr, belki gelir hırsızlar otlatmaa. (GL, 24)

göz (gözü, gözleri) önünä getir-: Zihninde canlandırmak. (**TT.** *göz önüne getir-*: Zihinde canlandırmak, tasarlamak. **Az.** *göz önüne gätir-*: Hatırlamak, hayalinde, gözünün önünde canlandırmak.; *göz (gözü, gözleri) qabağına gätir-*: Hayalinde, gözlerinin önünde canlandırmak, aklına getirmek. **Trkm.** *göz önüne getir-*: Göz önüne getirmek, zihinde canlandırmak, tasarlamak.)

Şindi gözümüzün önünä getirelim “Bir düş” peetini originalda, gözäl gagauz dilindä! (AS, 24 Çiçek ay 2015)

göz açama-: Yoğunluktan dolayı bir şeyle ilgilenme fırsatı, zamanı, imkânı bulamamak. (**TT.** *göz açama-:* Yoğun, sıkı işler yüzünden başka bir şeyle ilgilenme olanağı bulamamak. **Az.** *göz açma bilmə-:* Fırsat bulamamak, zaman bulamamak.)

*Gittim bän canabisinä, tä üzü burada, deerim, tä aar iştäyiz, kömür hem tütün içindän çıkmêêriz, o yılın da kırıklık hem bozukluk çoktu, iştä **göz açamadık.*** (Lİ, 135)

göz akıt-: Bir kimse için acı acı ağlamak, hüngür hüngür ağlamak. (GRRS, 283)

göz alma-: 1. Gözünü bir yerden başka bir yere çevirememek, gözünü ayırmamak. 2. Sürekli denetim altında bulundurmak. *bk.* **göz düşürme-:, göz indirme-:** (**TT.** *(bir şeyden) gözünü ayırma-:* Bir şeye sürekli olarak bakmaktan kendini alamamak. **Az.** *gözünü (gözlerini) götürmə-:* Devamlı, sürekli bakmak, gözlerini ayırmamak.)

O pek sevârdi aşaalı, hodulsuz insannarı, onun için göz almazdı komşusundan. (P, 84)
*Titsi-Göz, kızları sakla Kışlaya yer altına da ko cadı-karıları **göz almasınnar onnardan!*** (UK, 112)

göz altına al-: Korumak, gözetmek, himaye altına almak. (**TT.** *gözaltına al-:* Güvenlik kuvvetleri birini belli bir süre, belli bir yerde tutmak, nezarete almak. **Trkm.** *göz astyna al-:* 1. Dikkate almak. 2. Birini gözlem altına almak.)

*Getirilän insannar **göz altına alınsınnar hem onnar için para koyulsun, biricii Tunanın öbür tarafına geeri dönmesin deyni.*** (AS, 31 Canavar ay 2013)

göz aardına kalma-: Göz ardı edilmemek, gereken önem verilmek.

*Onun pek aktiv bilim hem cümne çalışmaları da **göz aardına kalmêêrlar.*** (AS, 24 Çiçek ay 2015)

göz at-: Kısa bir süre bakmak, şöyle bir bakmak. *bk.* **göz gezdirm-:, gözdän geçir-:** (**TT.** *göz at-:* Kısa bir süre bakmak, şöyle bir bakmak. **Az.** *göz dolandır-:* Etrafına bakmak. **Trkm.** *göz aýla-:* 1. Etrafına bakınmak, göz gezdirmek. 2. Göz kulak olmak, gözetmek, korumak, bakmak., *nazar aýla-:* Göz gezdirmek, bakınmak.)

*Butakım düşündüktän sora, taa bir sıra **göz attım yola.*** (GL, 82)

*Hepsi sarmalar birtürlü lâüzim olsunnar, zerä yaşlı karılar, yaparkan çenä, unutmêêrlar **atmaa gözünü** başkalarının sarmalarına.* (HS, 165)

göz atma-: Bakmamak, göz gezdirmemek.

*Yok nasıl **atmama gözünü**, geçärkän bu küüyün yanından, tabiatın güzelliinä.* (GYFL, 75)

göz bayılt-: 1. Birine oyun etmek. 2. Gözünü boyamak. (GRRS, 107)

göz boya-: Kötü şeyi iyi gibi göstererek aldatmak, kandırmak, yanıltmak. (**TT.** *göz boya-:* Kandırmak, yanıltmak, gösterişle aldatmak. **Az.** *gözə kül (torpaq) at- (səp-, üfür-):* Aldatmak, kandırmak, yanıltmak. **Trkm.** *göz boya-:* Göz boyamak, gözünü boyamak, hile yapmak, kandırmak, aldatmak. *göze çöp at-:* Göz boyamak, gözünü boyamak, hile yapmak, kandırmak, aldatmak.)

*Bu iştä çok bürokratizma hem **göz boyamak var.*** (AS, 24 Çiçek ay 2015)

göz çal-: Göz kırpmak.

*Lüzim sölemää dooru o kendi da tilkiyâ kimär kerä **göz çalarmış.*** (GF, 125)

göz düşürme-: 1. Gözünü bir yerden başka bir yere çevirmemek, gözünü almamak. 2. Sürekli denetim altında bulundurmak. *bk.* **göz alma-:, göz indirme-:**

göz et-: 1. Gözleriyle işaret etmek. 2. Bakışmak. 3. Korumak, gözetlemek. (**TT.** *göz et-:* Gözle işaret etmek. **Az.** *göz et- (äle-):* Gözüyle işaret etmek. **Trkm.** *göz ümle-:* Kaş göz işareti yapmak, gözleriyle işaret etmek, duygularını kaş göz işaretiyle bildirmek, kaş ve gözle bir şeyler anlatmak, ima etmek, hissettirmek.)

Oyun bittiyän, çocuklar, kimin var yavkluları, göz edelär onnara çıksınnar dışarı lafa. (HS, 17)

göz gezdir-: Etrafa göz gezdirmek, incelemek. (GRRS, 273) *bk. göz at-; gözdän geçir-*: (TT. *göz gezdir-*: 1. Derinlemesine incelemeyen okumak. 2. Bir yeri, bir şeyi çabucak incelemek.; **Az.** *göz gəzdir-*: Her tarafa bakmak, baştan aşağı süzmek, göz gezdirmek. **Trkm.** *göz gezdir-*: Etrafa göz gezdirmek, etrafa bakınmak, sağa sola bakmak.)

göz göre: Herkesin gözü önünde, açık, belli, gözle görüldüğü halde. (TT. *göz göre (göre)* 1. Herkesin gözü önünde. 2. Çok açık olduğu halde. **Az.** *göz görə (görə görə)* Açık, belli, gözle görüldüğü halde, herkesin gözü önünde, aşikâr. **Trkm.** *aç-açan* Apaçık, göz göre göre, aşikâr.)

göz indirme-: 1. Gözünü bir yerden başka bir yere çevirmemek, gözünü almamak. 2. Sürekli denetim altında bulundurmak. *bk. göz alma-; göz düşürme-*:

göz kamaştır-: 1. Kısa bir zaman için görüşü bulandırmak, kuvvetli ışık veya parlaklık kısa bir zaman için görüşü bulandırmak. 2. *mec.* Hayran bırakmak, göz kamaştırmak, göz almak. (TT. *göz kamaştır- (al-)*: 1. Kuvvetli ışık veya parlaklık, kısa bir zaman için görüşü bulandırmak. 2. *mec.* Bir niteliğiyle hayran bırakmak. **Az.** *göz qamaştır-* 1. Görmeği engellemek (kuvvetli ışık). 2. *mec.* Çok güçlü etki etmek. 3. Hayran bırakmak. **Trkm.** *göz gamaşdyr-*: 1. Göz kamaştırmak, kuvvetli ışık veya parlaklık kısa bir zaman için görüşü bulandırmak. 2. Parlayarak renkten renge girmek.)

Sän pek günä karşı durma, şilêêr yannarın, kamaştırêrsın gözlerimi. (GL, 236)

Beygiri bakacam ölä, ani yalabısın, gözlerini kamaştırsın. (GDG, 68)

O sopa bütünnä altın,/ Güneş gibi şilêêr,/ parlêêr,/ Gözlerini kamaştırêr,/ Fikirleri karıştırêr... (AS, 27 Çiçek ay 2013)

göz kıp-: İşaretle anlatmak için, işaret etmek amacıyla göz kapağını hafifçe kapayıp açmak, göz kırpmak. 2. Başkasına söylediklerinin doğru olmadığını işaretle anlatmak için, benimsediği kimseye bakarak gözünü kapayıp açmak. *bk. göz kır-*: (TT. *göz kırp-*: 1. Göz kapağını kapayıp açmak. 2. Başkasına söylediklerinin doğru olmadığını işaretle anlatmak için, benimsediği kimseye bakarak gözünü kapayıp açmak. **Az.** *göz qırp-*: 1. Gözünü hemen kapayıp açmak. 2. *mec.* Kırışmak, yanıp sönmek. **Trkm.** *göz gyp- (gyrp-)*: Göz kırpmak, bir gözünü hafifçe kapatıp açarak işaret etmek, işaret etmek amacıyla göz kapağını hafifçe kapayıp açmak.)

Baktı bana taa bir keret uzun, gülümsedi, kıptı gözünü. (GDG, 22)

Bütün geçä, bir yıl gibi, kıpmazdın hiç gözlerini. (AS, 29 Baba Marta 2013)

Yaşadın toplumda herkezi gözünü kıparsa, sän da gözünü kıpacan. Ne buyurulur? (AS, 23 Harman ay 2014)

göz kıpma-: 1. Hiç uyumamak, göz kırpmamak. 2. Ölmemek. (TT. *göz kıpma-*: Hiç uyumamak. **Trkm.** *kirpiğini çalmazlyk*: Kirpiği kirpiğine değmeme, gözlerine uyku girmeme, hiç uyumama, göz kırpmama., *kirpiğin kaklışmazlyk*: Kirpiği kirpiğine değmeme, gözlerine uyku girmeme, göz kırpmama, hiç uyumama.)

O gecä bän hiç gözümü kıpmadım. (P, 35)

Hem diil salt çinemişlär, ama, gözlerini kıpmadaan, raametli için bir damna yaş damnatmadaan, raat üreklärlän taa Büük ayın (yanvar) 6-dan Koladayı, Eni Yıl yortularını bakmışlar. (AS, 28 Küçük ay 2013)

göz kır-: İşaretle anlatmak için, gözünü kapayıp açmak, göz kırpmak. *bk. göz kıp-*:

Padişahın kızı da, gülmää, bezbelli, istemiş dä göz kırmış kolversinnär bir dä ahmak. (GL, 13)

Çingenä kırêr galstukluya gözünü da genä urêr karının arkasına. (P, 157)

göz koy-: 1. Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmeyi istemek. 2. Bakmak, seçmek. (TT. *göz koy-*: Bir kimseyi veya bir şeyi ele geçirmeyi istemek. **Az.** *göz qoy-(yätir-)*: 1. Hissettirmeden dikkatle bakmak, gözlelemek. 2. Bakmak, denetlemek, nezaret etmek.)

Bu üzerä Bagdad büükleri bakarlar ilkin çevirmää oğuzların komşularını, da göz koydular İtil bulgarlarına.(UK, 80)

Kıza o göz koydu birdän,/ Sulu gözlü bir utanmaz. (AS, 15 Bük ay 2013)

...neye o göz koyarsa, birtaa brakılmaz bir maskaralık yapmayınca. (UK, 27)

göz-kulak dur-: Uyanık olmak, tetikte durmak.

Aynä ama, onnari biler da göz-kulak durêr, kimisini cezalêr... (UK, 165)

göz-kulak et-: Gözetmek, korumak, göz kulak olmak.

Boylu-bek hem Lalä başka bir içerdän kuşku göz-kulak ederlär, ki kimsey bozmasın bu üüsek sevännerin tatlı buluşmasını. (UK, 88)

göz-kulak ol-: 1. Dikkat etmek, dikkatli olmak. 2. Bakmak. 3. *mec.* Gözetmek, korumak. (TT. *göz kulak ol-*: 1. Görme, işitme yoluyla bilgi edinmeye çalışmak. 2. *mec.* Gözetmek, korumak, bakmak. **Az.** *göz-qulaq ol-*: Bakmak, ciddi olarak gözü üzerinde olmak, gözetmek. **Trkm.** *göz-gulak bol-*: 1. Dikkat etmek, dikkatli olmak, ihtiyatlı davranmak, uyanık olmak. 2. Bakmak, bakınmak. 3. Göz kulak olmak, gözetmek, korumak, bakmak.)

Duşmannarlan göz-kulak olmaa borcumuzdur. (UK, 23)

göz sapla-: Uyarmak, ikaz etmek.

E durmamayınca göz saplamaa, dartmaa adamı – bu ne, gözäl mi osa faydalı mı? – sordu Aar Başlı. (P, 236)

göz ucunan süz-: Hissettirmeden, dikkat çekmeden hafif kısık gözle inceleyerek bakmak, başını çevirmeden yandan bakarak korumak, gözetlemek. (TT. *göz ucuyla süz-*: İyice tanımak, bilmek veya dikkat çekmek amacıyla hafif kısık gözle incelemek, bakmak. **Trkm.** *gytaklap seret-*: Göz ucuyla bakmak, gözünün kuyruğuyla bakmak, belli etmemeye çalışarak başını çevirmeksizin yandan bakmak.)

Gözünün ucunnan taxicileri süzärkän, aralarından taa raat görünümlü, orta yaşlı biraz geçmiş tombulca olan adama başıynan kayıl maanasınnan signal verdi. (AS, 30 Ceviz ay 2014)

göz ucunnan kolla-: Sezdirmeden, belli etmeden bakmak. (TT. *göz (gözünün) ucuyla bak-*: Fark ettirmeden gözlemek, belli etmemeye çalışarak başını çevirmeden yandan bakmak. **Az.** *gözünün quyuğu (ucu) ile bax-*: Hissettirmemek için göz ucuyla bakmak. **Trkm.** *gözünüñ gytayın ayla-*: Göz ucuyla bakmak., *gözünü gytayını ayla-*: Göz ucuyla bakmak, gözünün kuyruğuyla bakmak, gizlice bakmak, belli etmemeye çalışarak başını çevirmeksizin yandan bakmak.

Kalannarı, bir yandan kapudan eni çıkan yolculara “taxi läüzüm mü” deyärkan, göz uçlarınnan Kadirin pazarlunu kollardılar. (AS, 30 Ceviz ay 2014)

göz yaşına bool-: Çok ağlamak, gözyaşına boğulmak, iki gözü iki çeşme ağlamak. (TT. *gözyaşına boğul-*: Çok ağlamak.)

Sade eski kemeçesi göz yaşına booldu. (Lİ, 93)

gözä al-: 1. Gözaltına almak, tutuklamak. 2. Dikkate almak, göz önünde bulundurmak. (TT. *göze al-*: Gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi önceden kabul etmek. **Az.** *nəzərə al-/ nəzərə tut-*: Göz önünde bulundurmak. **Trkm.** *nazara al-*: 1. Dikkate almak, hesaba katmak, göz önünde tutmak. 2. Nişan almak, gözlemek.)

Galağanın yakın savaş adamnarı - esaba em göze alınmış olmuştular. (Gİ, 30)

Bölä çorbacıları, ani seslämerlär zakonnarı artık läüzüm gözä almaa. (GL, 130)

Taa sonunda Gankanın adamını Peterburgta da gözä almuştı jandarlar. (Lİ, 89)

gözä çık-: Göz önüne çıkmak, ortaya çıkmak, kendini göstermek, görünmek. (GRRS, 151) (**TT.** *ortaya çık-:* 1. Yokken var olmak, meydana çıkmak, türemek. 2. Biri kendini göstermek. **Az.** *ortaya çix-/meydana çix-:* Aşık olmak, görünmek, bilinmek. **Trkm.** *orta çyk-:* İleri atılmak, kendini göstermek için halkın önüne çıkmak.)

gözä düş-: 1. Bir kimsenin gözüne görünmek. 2. Gözden düşmek. (GRRS, 183)

gözä gir-: Göz önünde olmak, dikkati üzerine çekmek, kendini göstermek. (**TT.** *göze gir-:* davranış ve yetenekleriyle ilgi ve önem kazanmak **Az.** *gözə gir-:* Dikkati üzerine çekmeğe çalışmak, her zaman göz önünde olmak, kendini göstermek.)

O kos-koca boyluydu, ama kalan yerdän – besi hem kalınnu - gözä girärdi. (GL, 270)

gözdän çık-: Değerini, itibarını kaybetmek, saygı gösterilmemek, gözden düşmek. (**TT.** *gözden (gözünden) düş-:* Bir kişi veya şey değerini yitirmek, rağbet görmemek. **Az.** *gözdän düş-:* Önceki itibarını, nüfuzunu kaybetmek, artık hürmet edilmemek, saygı gösterilmemek. **Trkm.** *gözden düş-:* Gözden düşmek, sevgi ve ilgiyi yitirmek, itibarını kaybetmek, rezil olmak.)

gözdän çıkar-: Karalamak, iftira atmak, lekelemek, kara sürmek, kara çalmak. (GRRS, 147) (**TT.** *(birine) kara çal-/kara sür-:* Birine iftira etmek. **Az.** *qara yax-:* İftira atmak, lekelemek. **Trkm.** *gara sürt-:* Kara çalmak, karalamak, çamur atmak, leke sürmek, lekelemek, iftira atmak, birini haksız yere suçlamak., *garalyk ýap-:* Kara çalmak, iftira atmak, töhmet altında bırakmak, çamur atmak, itham etmek, suçlamak.)

gözdän çıkık: Nefret edilen, kin beslenen (kimse)

O başka türlü istärdi lafetsin bu gözündän çıkık hırsızlarlan, ama şindi diydi yeri. (Lİ, 165)

gözdän geçir-: 1. İncelemek. 2. Okumak, üstünkörü bakmak. (**TT.** *gözden geçir-:* 1. Okumak. 2. Niteliğini anlamak için bir şeyin her yanına bakmak, incelemek, muayene etmek. 3. Araç, motor vb.nin çalışıp çalışmadığını incelemek, denemek, denetlemek. **Az.** *gözdän keçir-:* 1. Öylesine bakmak, okumak. 2. Bakmak, dikkat etmek. 3. Gözden geçirmek, yoklamak, bakmak, kontrol etmek. **Trkm.** *gözden geçir-:* Doğru ya da yanlış olup olmadığını incelemek. *syn et-:* 1. Kontrol etmek, gözden geçirmek. 2. Dikkat etmek. 3. Dikkatle bakmak, süzmek.)

Harna yaklaştı ona da, seläm verärkenä, geçirdi gözdän onu baştan ayaadak. (P, 151)

P, genä geçirer gözdän hepsi temaları da ayırêr onu, angısı hepsindän yakın onun üreenä bu saat. (P, 283)

gözdän kaybet-: Gözden kaybetmek. (**TT.** *gözden kaybet-:* Görünmemek, ortadan çekilip gitmek. **Az.** *gözdän itir-:* Gözden kaybetmek. **Trkm.** *gözden ýitir-:* Gözden kaybetmek.)

Gölün yanında gözdän kaybediy. (DDB, 170)

gözdän sauş-: Kaçıp saklanmak, gizlice sıvışmak, gözüne görünmeden kaybolmak. (**TT.** *savuşup git-* İlgi çekmeden gizlice, aceleyle ayrılmak.: **Az.** *gözlärindän oğurlan-:* Gizlice sıvışmak, gözüne görünmeden kaybolmak. **Trkm.** *gözden syp-:* Gözden kaybolmak, ortalıkta görünmez olmak, ortadan kaybolmak., *gözden ýit-:* Gözden kaybolmak, ortalıkta görünmez olmak, ortadan kaybolmak.)

Nasil analar dayansın, sauş gözümdän, zerä kavrarsam oklavayı onaracam bari kendi elimnän! (GL, 218)

göz-göz görünme-: Yoğun sis, duman, toz vb. sebeplerle hiçbir şey görünmemek, göz gözü görmemek. (**TT.** *göz gözü görme-:* Yoğun sis, duman, toz vb. sebeplerle hiçbir şey görülememek. **Az.** *göz gözü görmə-:* Hiçbir şey görünmemek, göz gözü görmemek.) □

Kalktı lüzgär da girişti ölä bir saurgun, ani göz-göz görünmüzdi. (GL, 260)

O yılın Gücük ilktän dondurdu islä, sora iki afta serpti ufacik kaar hem üç gün – üç gecä saurttu, ki göz-göz görünmüzdi. (Lİ, 124)

göz-gözä buluş-: Yüz yüze, baş başa görüşmek, bir araya gelmek. (**TT.** *yüz yüze gel-:* 1. Birden karşılaşmak. 2. Bir araya gelmek.)

Aeroporttan sora Turkmenistanın prezidentinin Gurbangulu Berdimuhamedovun Moldova prezidentinnan Nikolae Timoftiylän göz-gözä buluşması oldu. (27 Orak ay 2013)

göz-gözä dur-: Yan yana durmak. (**Az.** *baş-başa dur-:* Beraber oturmak, yan yana oturmak, bir yere toplaşmak, birbirine yakın olmak, yan yana durmak, dizilmek.)

Güüs-güüsä, göz-gözä durup voluntörlarlan koruduk Gagauz Respublikamızı, koruduk Erimiz, Topraamızı, Milletimizi hem Vatanımızı. (AS, 30 Canavar ay 2015)

göz-gözä gel-: Bakışları karşılaşmak, birbirine bakmak (**TT.** *göz göze gel-:* Her iki tarafın bakışları karşılaşmak. **Az.** *göz gözä gäl-:* Bakışları karşılaşmak, birbirine bakmak.)

Pençerenin ardında Kadir genç bir tamojnıklän göz-gözä geldi. (AS, 30 Ceviz ay 2014)

göz-gözä görüş-: Bir araya gelmek, yüz yüze gelmek. (**TT.** *yüz yüze gel-:* 1. Birden karşılaşmak. 2. Bir araya gelmek. **Trkm.** *yüzbe-yüz gel-:* Yüz yüze gelmek.)

Görüşärmişlär onnar göz-gözä su yolunda, çöşmä başında. (GD, 157)

göz-gözä kal-: Baş başa kalmak. (**TT.** *yüz yüze kal-:* Aynı ortam içerisinde bulunmak)

İlktän güüs-güüsä gelip, sora da birkaç kerä göz-gözä kalıp, Gagauziya başkanı Mihail Formuzal hem GHT başı Anna Harlamenko GHT seçimnerinnän ilgili olarak aralarında annaştılar hem bu karara ortak vardılar. (AS, Kirez ay 2012)

göz kararı: Göz kararı. (**TT.** *göz kararı:* Ölçülerek ya da tartılarak değil, gözle belirlenen miktar. **Trkm.** *göz çaky:* Göz ölçüsü, göz tahmini.)

Yorgunnuktan gözlerinin kararını kaybederek, bu iki kişi filmin 100% montajını yaptılar. (AS, 28 Kirez ay 2014)

göz mayılı: Seyrine doyum olmayan; sevgili, güzelim.

gözlän i-: 1. Pür dikkat bakmak, dik dik bakmak. 2. Bakışlarını ayırmayarak bir şeyin, bir kimsenin kötü durumuna düşmesine etken olmak. (**TT.** *gözle yem-:* 1. Bir şeye çok istekle ve dik dik bakmak. 2. Göz değdirmek. **Az.** *gözü ilä yəm-* Pür dikkat bakmak, dik dik bakmak. **Trkm.** *gözün bilen iyäyjek bol-:* Yiyecekmiş gibi bakmak, dik dik bakmak, çok dikkatli ve kızgın bakmak, öfkeyle bakmak.)

Yordan Moroliyi tundan-tuna brakmazdı, varınca izinä iz basardı, angısına bakardı onu sansan gözlän iyärdi. (Lİ, 114)

gözləri yola dikil-: Hasretle birinin yolunu beklemek. (**Az.** *gözünü (gözlərini) yollara dik-:* Hasretle birinin yolunu beklemek, birinin hasretinde olmak. **Trkm.** *gözünü yolda goý-:* Yolunu gözlemek, gelmesini merak ve özlemlerle beklemek.)

Ay, ikindi, ikindi,/ Gözlərim yola dikildi,/ Erkezin yəri geldi,/ Bänim sa nerdä kaldı? (DDB, 81)

gözleri bat-: Çok zayıflamak, yorgunluktan, zayıflıktan gözleri çukura kaçmak. (GRRS, 168) **bk. gözleri çök-:**

gözleri beler-: Gözleri kararmak, hafif baygınlık geçirmek, başı dönmek.

Onun belerlerlär acıdan gözleri, sora biter ayaklarında kuvedi. (P, 94)

gözleri çök-: Çok zayıflamak, yorgunluktan, zayıflıktan gözleri çukura kaçmak. (GRRS, 168) *bk. gözleri bat-:* (TT. *gözleri çukura git- (kaç-):* Aşırı yorgunluktan göz çevresi kararmak veya çökmek.; *Az. gözleri çuxura düş-:* Zayıflıktan, soğuktan dolayı gözleri çukura kaçmak. *gözleri quyuya düş-* Çok zayıflamak, gözleri çukura kaçmak. **Trkm.** *göz içine git-:* Gözleri çukura gitmek, çok zayıf olmak, aşırı zayıflamak.)

gözleri dol-: Üzülme ya da duygulanmadan gözleri yaşla dolmak, ağlamak üzere olmak. (TT. *gözleri dol- (dolu dolu ol-):* Ağlayacak kadar duygulanmak. *Az. gözü (gözleri) dol-:* Ağlamak üzere olmak, ağlama noktasına gelmek, gözleri yaşla dolmak. **Trkm.** *damak dol-:* Sevinçten veya üzüntüden gözleri dolmak, gözleri yaşarmak, ağlayacak duruma gelmek.)

Erken pınara gittim,/ Yavklumnan karşı geldim./ O baka-baka bana,/Doldu gözleri aalamaa. (HS, 173)

gözleri dumannan-: Gözüne yaş gelerek çevreyi bulanık görmek. (TT. *gözleri buğulan- (bulutlan-)* Gözleri yaşarak çevreyi bulanık görmek. *Az. gözleri bulutlan-:* Gözleri buğulanmak (bulutlanmak), gözleri yaşarmak.)

Gözleri onun dumannandı. O sallandı, nasıl bir kesik fidancık. (CB, 249)

gözleri fırla-: 1. Gözleri yuvalarından fırlamak. 2. Şaşkınlıkla veya hayretle bakmak. (TT. *gözleri yuvalarından (evinden) fırla-:* Korku, öfke ve telaşı gözlerinden belli olmak. *Az. gözleri hadəğədən çıx-:* 1. Öfkeden köpürmek, çok sinirlenmek.2. Son derece hayret etmek, hayretten donup kalmak. **Trkm.** *gözüñ hanasyndan çykaycak bol-:* Korku vb. sebeplerle gözleri yuvalarından fırlayacakmış gibi olmak, gözleri fal taşı gibi açılmak, şaşkınlıktan dolayı gözleri doğal olmayan bir biçimde büyümek.)

Bu mu sıklık? - Nastradin sormuş. - Bän sıklık ettiynän, senin gözlerin fırlaycek. (DDB, 188)

gözleri gülümse-: Gözünün içi gülmek, çok sevindiği gözlerinden belli olmak. (TT. *gözlerinin içi gül-:* Çok sevindiği yüzünden, gözlerinden belli olmak. *Az. gözlerinin içi gül-:* Çok sevindiği yüzünden gözünden bilinmek. **Trkm.** *gözi gül-:* Gözlerinin içi gülmek, çok sevindiği yüzünden ve gözlerinden belli olmak, mutluluğu gözlerinden okunmak.)

Uzattım eli – verdi,/ İstedim gülü – verdi,/”Seni severim” dedim, –/Gözleri gülümsedi. (DDB, 79)

gözleri hobal-: 1. Şaşkınlık ve hayretle bakmak, gözleri fal taşı gibi açılmak. 2. Açlıktan, zayıflıktan gözleri çökmek. **bk. gözleri obal-:**

Gözlerim sansan kendileri hobalırdılar, kesilirdi ayaklarım, inanacaam gelmäzdi, ani bunu işiderim yanımda, sanurdım düş, sevinärdim, ani artık bastım o büülü legendanın saklı izinä... (Lİ, 43)

gözleri kannan dol-: Sinirden, öfkeden, acıdan gözleri kızarmak, kanlanmak. (TT. *gözleri kan çanağına dön-(kanlan-):* 1. Uykusuzluk, yorgunluk, ağlama vb. sebeplerle gözleri çok kızarmak. 2. Sinirden, öfkeden, hiddetten gözleri irileşmek ve kızarmak. *Az. gözleri qan çanağına dön-:* Gözlerinin içi kanla dolmak, çok kızarmak. **Trkm.** *göze gan in-:* 1. Gözleri kan çanağına dönmek, gözleri kanlanmak, hastalık sebebiyle gözü kızarmak. 2. Gözleri kan çanağına dönmek, gözleri kanlanmak, hiddet ve öfkeden gözleri irileşip kızarmak, sinirlenmek, öfkelenmek.

Acıdan Fedikanın gözleri kannan doldu. (CB, 247)

gözleri kapan-: 1. Ölmek. 2. Çok uykusu gelmek. (TT. *gözleri kapan-:* 1. Ölmek. 2. Çok uykusu gelmek. *Az. gözleri yumul-:* 1. Ölmek. 2. Çok uykusu gelmek. **Trkm.** *gözüñ bürül-:* Gözleri kapanmak, uykudan gözleri süzülme, uyku bastırmak, çok uykusu gelmek, uyuklamak.)

Az içtik, ama “Çayka” pek tez iiltti kafacını, dayadı omuzuna, söledi: “Gözlerim kapanêr!”

(CB, 267)

gözleri nemnen-: Gözlerine yaş gelmek, gözleri sulanmak. (**TT.** *gözleri sulan-:* Gözlerine yaş gelmek. **Az.** *gözləri sulan-:* Gözleri sulanmak, gözleri yaşla dolmak.)

Annadıcının gözleri nemnendilär. (Lİ, 93)

gözleri obal-: 1. Şaşkınlık ve hayretle bakmak, gözleri fal taşı gibi açılmak. 2. Açlıktan, zayıflıktan gözleri çökmek. **bk. gözleri hobal-:**

Ölü insannar yatışêrlar, kafalar bir tarafta, güüdelär bir tarafta, male hele düşü! Hırsızların gözleri obalmış... (GF, 157)

Aaçlıktan hem dinmektän onun uçuklandıydı aurtları, obaldıydı gözleri. (P, 90)

gözleri süzül-: 1. Bir şeyi, birini beklemekten usanmak, yorulmak, çok beklemek. 2. Göz kapakları kapanmaya başlamak. (**TT.** *gözleri süzül-:* Göz kapakları hafifçe kapanmaya başlamak. **Az.** 1. *gözünün (gözlərinin) kökü saral-:* Bir şeyi, birini beklemekten usanmak, yorulmak, çok beklemek., 2. *gözləri süzül-:* Göz kapakları kapanmaya başlamak, uykusu gelmek. **Trkm.** *göz süz-* Uyumaya meyilli olmak, gözleri yavaş yavaş kapanmaya başlamak, hafifçe uyuklamak, uykusu gelmek.)

Sana da, Saşka, baka-baka/ Gözlerim süzüldü. (DDB, 39)

gözleri takılıp kal-: Birine bakıp durmak, gözünü ayırmamak. (**TT.** *gözleri takılıp kal-:* Bir şeyden gözlerini ayıramamak. **Az.** *gözü (gözləri) dikilib qal-:* Birine bakıp durmak, gözünü ayırmamak, bakakalmak.)

Bir minut yalnızca kaldıynan başım auçlarım arasına girer, gözlerim da herbir işä, bir çiçek, bir aaç ya da boşlukta annamsız bir nokta... gibi her bir işä takılıp kalêr. (AS, 23 Harman ay 2014)

gözleri tutuş-: Sinirden, öfkeden, sevinçten gözleri parlamak.

Onun pembelendilär yanakları, tutuştular gözleri. O atladı krivattan erä, aldı plitanın üstündän oklavayı, çeketti saurtmaa onu, nicä kılıcı. (P, 173)

gözleri üzerinden ayırılma-: Sürekli denetim altında bulunmak. (**TT.** *gözünü üstünden ayırma-:* Sürekli denetim altında bulundurmak.) □

Gözleri bir sekunda da ayırlmêêr üzerimdün. (AS, 23 Harman ay 2014)

gözleri yalabı-: Gözleri parlamak. (**TT** *gözleri parla-:* Gözlerinde sevinç ve istek belirlemek.)

-Evlenêrsin?! - bozuma düştü Menevşä, da onun tombarlak yanacıkları alma gibi kızardılar, kara gözleri dä yaşlandılar, yalabıdılar. (UK, 111)

gözleri yan-: Gözleri parlamak, gözleri ışık saçmak. (**Az.** *gözləri yan-:* Gözleri parlamak, gözleri ışık saçmak.)

Ona her zaman etişmäzdi vaktit, bircaman durmazdı raat, onun ürää, canı hem gözleri dayma yanardı, hep nesä düşünärdi yazmaa, yapmaa ölä, ani gagauz dilimizi kaldırmaa üüsekuura,... (GYFL, 39)

gözleri yaşlan dol-: 1. Sevinçten veya üzüntüden gözleri yaşla dolmak, gözleri yaşarmak. 2. Ağlamaklı olmak, duygulanmak. (**TT.** *gözleri yaşar-:* 1. Gözleri sulanmak. 2. *mec.* Duygulanmak. **Az.** *gözləri yaşla dol-:* Gözleri yaşarmak 1. Gözlerinde yaş oluşmak. 2. Duygulanmak, ağlamaklı olmak. **Trkm.** *göze yaş ayla-:* Sevinçten veya üzüntüden gözleri yaşla dolmak, gözleri yaşarmak)

Onnarı seslärkan var nicä gözlerin yaşlan dolsun can acısından. (GL, 37)

gözlerin dumanı daal-: Gözünün bulanıklığı gitmek, gözleri net görmek, gözleri açılmak.

Aaçan gözlerin dumanı daaldı, Fedika gördü, nasıl onun önündä gölmää yanêr. (CB, 248)

gözlerin pınarı kuru- Gözyaşı kurumak, artık ağlamamak. (**Az.** *gözlərinin yaşı quru-*: Artık ağlamamak, ağlamasını kesmek. **Trkm.** *gözde yaş galma-/ gözleñ yaşy guru-*: Gözyaşı kurumak.)

Auşam söktüm sınırı,/ Orda sevdim bir karı:/Pişmannıktan kurudu/ Gözlerimin pınarı. (DDB, 102)

gözlerinä kan çök- Birini öldürecek kadar öfkelenmek, gözünü kan bürümek. (**TT** *gözünü (gözlerini) kan bürü-*: Adam öldürecek kadar öfkelenmek. **Az.** *gözlərini qan bürü-*: Birini öldürecek kadar hiddetlenmek.; *gözləri qan çək-*: Gözünü kan bürümek.)

Da Vançu onun önündän etiştirincä kaçsın, bu, gözlerinä kan çökmüş, urêr da deler adamın kafasını, al kan olêr da Vançu başını tutarak, iyri- büyrü evä dooru adımnadı. (UK, 318)

gözlerinä perdä düş- Hafif baygınlık geçirmek, gözü kararmak. (**TT** *gözü (gözleri) karar-*:

1. Başı dönmek, hafif baygınlık geçirmek. 2) *mec.* Umutsuzluğun veya aşırı bir isteğin etkisi altında ne yaptığını bilmez duruma gelmek. **Az.** *gözlərinə qaranlıq çök-/gözlərinin qabağı qaral-/gözü (gözləri) qaral-*: 1. Durum kötüleşmek, başı dönmek, bayılacak noktaya gelmek. 2. Dehşete kapılmak, korkmak.)

Benim perdü düştü gözlerimü, açan durarkana sırada limonad içmää işittim, bir babu deer satıcıya: “Ver bana bir “Napoleoncuk”. (P, 77)

gözlerinä yaş dol- Ağlayacak kadar duygulanmak, gözleri dolmak.

Bana gözlerimü dolardı yaşlar, yanımda sesleyicilər dä silärdilär gözlerini. (P, 35)

gözlerindä yaşlar peydalan- Gözünde gözyaşı belirlemek.

İhtärin gözlerindü yaşlar peydalandılar. (GYFL, 201)

gözlerindän ateş çık- Sert ve şiddetli darbe yüzünden göz önünde yıldızlar oluşmak.

– Bilmerim, – demiş domuz, – ama açan iki şamar urdu gözlerimdän ateş çıktı. (GF, 128)

gözlerdän yaşlar fırla- Ağlamak. (**TT** *gözünden (gözlerinden) yaş (yaşlar) boşan-*: Çok ağlamak.)

Yaşlar girgin gözlerdän fırlêrlar, buvazına düyünük sancılı üreyindän tırmaşêr... (UK, 150)

gözlerini aç- 1. Uyanmak, uykudan kalkmak. 2. Uyandırmak, anlatmak. 3. Anlamak, idrak etmek, uyanmak. (**TT** *gözünü (gözlerini) aç-*: 1. Uyanmak. 2. Kendine gelmek, ayılmak. 3. Uyanık, dikkatli bulunmak. **Az.** *gözlərini aç-*: 1. Uyanmak, uykudan kalkmak. 2. Uyandırmak, anlatmak. 3. Anlamak, idrak etmek, uyanmak.)

Bak ta aç gözlerini ileri dooru, - dedi bitkidä arkadaşım. (GDG, 23)

Sän açêrsın benim gözlerimi. (GDG, 50)

Seslämä onnarı, hadi, uyan!/ Şindi – büün yaşa! Sev, inan!/ Aç gözlerini - ne gözäl dünnä –/ Bu uzun yolda yalnız zor gitmää. (AS, 31 Orak ay 2015)

Zakona serbest çalışmak gözlerimi açtı vatandaşların hem biznes intereslerin korunmasına hem da taa başka işlerä. (AS, 27 Küçük ay 2015)

gözlerini al- 1. Dikkatini çekmek. 2. Kör etmek.

Salt te o bordeyin yanında otlatmayasın onnarı, zere orda var bir cadı, ani benim gözlerimi aldı. (DDB, 150)

gözlerini belirt- Gözlerini kocaman açmak, gözlerini belirtmek, akı çok görünecek bir şekilde gözlerini açmak, öfkeyle bakmak, öfkeli görünmek, birini bakışlarıyla korkutmaya çalışmak. (**TT** *gözlerini belirt-*: Gözlerini, akı çok görünecek biçimde açmak.; **Az.** *gözünü (gözlərini) bərlət-*: Tehdit etmek, korkutmak.; *göz alart-! gözün ağyny köpelt-*: Gözlerini belirtmek, gözünü ağartmak, akı çok görünecek bir şekilde gözlerini açmak, öfkeyle bakmak, öfkeli görünmek, birini bakışlarıyla korkutmaya çalışmak.)

Bän belerttim gözlerimi da sordum ona: - Ne, isteersin ki bän kaybeliyim mi? (GDG, 31)

gözlerini dür-: Kızgın bakmak, kızmak, öfkelenmek, kaşlarını çatmak. (TT. *kaşlarını çat-*: Kızmak, öfkelenmek. Az. *qaşları düyül-* (*çatıl-*): Kaşlarını çatmak. Trkm. *gaş çyt-*: Kaş çatmak, kızmak, öfkelenmek, sinirlenmek.; *gaşlary gerjeşdir-*: Kaş çatmak, kızmak, öfkelenmek, sinirlenmek.)

Nägu dürdü gözlerini, sora gülümsedi, oturttu Vaniy da başladı lafetmä. (CB, 240)

gözlerini geçir-: Bir yerden başka bir yere bakmak.

Okudu telefonuna ükledii cümbüş kiyadını, gözlerini birkaç sefer geçirip soldan saaya, gülümsedi – sade dudakların saa taraftı biraz yukarı kalktı. (HS, 51)

gözlerini keskinnet-: Dikkatli, uyanık ve açgözlülükle bakmak.

Bizim uzi sancaklı kinci gider, dürmüş kara kaşlarını, keskinnetmiş mavi gözlerini, dudaklarını sıkmiş da bu betere kara bıyıcakları taa belli. (UK, 263)

gözlerini kıpıştır-: Göz kapaklarını sık sık açıp kapamak. (Az. *kirpiklerini qırp-*: Sık sık gözlerini açıp kapatmak)

Açan dalga atardı kendini pek yakına, olan kıpıştırırdı gözlerini, sakınırdı fırlamasın su suratına. (CB, 263)

gözlerini obalt-: Gözlerini fal taşı gibi açmak. (TT. *gözlerini fal taşı gibi aç-*: Şaşkınlıkla, hayretle bakmak.)

İnanmêêrim bân onun eminini,- kesti onu Todur obaldıp gözlerini. (P, 140)

gözü aç: Açgözlü (TT. *gözü aç:* Açgözlü. Trkm. *kör nebis:* 1. Kör nefis, sonu gelmeyen istek. 2. Zengin olmak uğruna her türlü şeyi yapan, hiçbir şeyi umursamayıp zenginlik peşinde koşan, mala mülke doymak bilmeyen, açgözlü.)

gözü açık git-: 1. Gerçekleşmesini çok istediği bir dileğine erişmeden ölmek. (TT. *gözü açık git-*: Gerçekleşmesini çok istediği bir dileğine erişmeden ölmek. Az. *gözü açıq gət-*: Çok arzuladığı bir şey gerçekleşmeden olmak. Trkm. *gözüni açıp git-*: Gözü açık gitmek, gerçekleşmesini çok istediği bir dileğine erişmeden ölmek.)

gözü (gözleri) açıkkan: Hayattayken

Dolaşınız ihtârları, açıkkan onnarın gözleri. (GYFL, 53)

gözü (gözleri) açıl-: 1. İyiyi kötüyü ayırt eder duruma gelmek, 2. İdrak etmeğe, anlamaya başlamak, uyanmak. (TT. *gözü (gözleri) açıl-*: 1. İyiyi kötüyü veya kendisine yarayanı ayırt eder duruma gelmek. 2. Uyanmak. Az. *gözü (gözləri) açıl-*: Kavramaya, idrak etmeğe, anlamaya başlamak, uyanmak, gaflet uykusundan silkinmek, çalışmaya, faaliyete geçmek, iyiyi kötüyü ayırt etmek. Trkm. *gözi açıl-*: 1. Görmeye başlamak. 2. Bilgili olmak, bilgisi artmak. 3. Bir şeye olan hevesi artmak, sevinmek, keyiflenmek, memnun olmak. 4. Eğitilmiş olmak, tahsil görmek.)

Gün-gündän Gauruş rusçayı taa kolay “kaparmış” da buna sevinärmış, sansın gözleri açılmış yabancı dilli kişilerin arasında. (GDG, 59)

Bân şükür ettim arkadaşımı bu annatmak için, ama esnememdän dayanamadım, zerä gözlerim taa açılmadıydılar... (GDG, 57)

gözü (gözlerini) gibi bak-: Özenle korumak, esirgemek, gözü gibi bakmak. (TT. (*bir şeyi*) *gözü gibi sakın-* (*sakla-*; *esirge-*): Bir şeye aşırı ilgi göstermek, önemle bakıp korumak. Az. *gözü kimi qoru-* (*saxla-*): Gözü gibi sakınmak, aşırı ilgi göstermek, özenle korumak. Trkm. *göz-dilden sakla-*: Üstüne titremek, üzerine titremek, çok sevgi ve özen göstermek, bir şeyi korumak için azamî gayret sarf etmek, sakınmak, esirgemek.)

Ne çok sän geçirdin, dilim,/ Ama kaldın, kaldın diri,/ Da büünnän büün halkım seni/ Bakêr gözlerini gibi... (DÖ, 8)

gözü (gözleri) ak-: Dalgın dalgın bakmak, baka baka her şeyi unutmak. (TT. *gözü ak-:* Gözü yaralanıp kör olmak. *gözü dal-:* Gözü bir noktaya dikili olarak dalgın dalgın bakmak.)

Arabanın angışı,/ Hele kızda bakışı,/ Ne güzelce o bakıy,/ Çocaa gözleri akıy. (DDB, 83)

gözü (gözleri) karar-: 1. Başını dönmek, bayılacak duruma gelmek. 2. *mec.* Umutsuzluğun veya aşırı bir isteğin etkisi altında ne yaptığını bilmez duruma gelmek. (TT. *gözü (gözleri) karar-:* 1. Başını dönmek, hafif baygınlık geçirmek. 2. *mec.* Umutsuzluğun veya aşırı bir isteğin etkisi altında ne yaptığını bilmez duruma gelmek”; **Az.** *gözü (gözleri) qaral-:* 1. Durumu kötüleşmek, başını dönmek, bayılacak duruma gelmek. 2. Dehşete kapılmak, korkmak. **Trkm.** *gözüň garaňkyra-:* Gözü kararmak.)

Kalabalun gözü kararmıştı da bilmäzdi artık näbardı. (Lİ, 117)

Şimdi o mallar kimä geçecek? Onnarın saabisi kim olacek? Cuvap belli: onnara kimin para için gözleri kararmış. Çünkü Moldova dicital (ıfravoe veşçanie) TVya geçer. (AS, 22 Hederlez ay 2015)

gözü (gözleri) kız-: Gözü hiçbir şey görmeyecek ölçüde öfkelenmek. (TT. *gözü kız-:* Gözü hiçbir şey görmeyecek ölçüde öfkelenmek.)

Üç çift kıpçak buğası hazır, baalı kalın direklerä, gözleri kızmış, kuduz bakışları şilêrlar...(UK, 77)

gözü (gözleri) şıla-: Gözlerinde sevinç ve istek belirlemek. (TT. *gözleri parla- (parıl-da-):* Gözlerinde sevinç ve istek belirlemek. **Az.** *gözleri parıl-da-:* Gözleri parlamak, gözlerinde sevinç ifadesi belirlemek, ferahlamak, rahatlamak.)

Bir da geldi Petri Çebotar./ Gözleri şılêr:/ - Todur, tanı neredän bän gelerim?!/ – Bir soluk çekip başardı. – Merkez mezarlundan. (AS, 27 Baba Marta 2015)

gözü (gözleri) yolda kal-: 1. İstek ve özlemlerle beklemek; 2. Çok özlemek. (TT. *gözü yolda (yollarda) kal- (ol-):* Birinin gelmesini merak, istek veya özlemlerle beklemek.; **Az.** *gözleri yollarda qal-:* 1. Çok uzun zamandır birini, bir şeyi beklemek; 2. Çok özlemek. **Trkm.** *gözi yolda gal-:* Gözü yollarda kalmak, yolunu gözlemek, birinin gelmesini merak ve özlemlerle beklemek.)

Uşaklar tez büüdülär./ Sän kaldın yalnızlıkta,/ Gözlerin kaldı yolda. (AS, 29 Baba Marta 2013)

gözü altında bulun-: Gözetiminde bulunmak.

Söz gider Çöşmä küüyündä düzülän uşak başçası için, angısını, baaşış olarak, düzer Türkmenistan tarafı hem angısının kontrolü doorudan Türkmenistan Respublikasının prezidentinin Gurbangulı Berdimuhamedovun gözü altında bulunêr. (AS, 17 Kırım ay 2015)

gözü kal-: 1. Beğenmek. 2. Bakakalmak, gözünü ayıramamak. (TT. *gözü kal-:* 1. Elde edemediği bir şeye karşı isteği sürmek. 2. Elde edemediği bir şeyi kıskanmak. **Az.** *gözü qal-:* 1. Gördüğü bir şeyi elde etme arzusunda olmak, hep elde etmeğe çalışmak, onun için yanıp tutuşmak. 2. Bakakalmak, gözünü ayıramamak, bir şeyin güzelliğinin bıraktığı etkiden kurtulamamak. **Trkm.** *gözi gal-:* Gözü kalmak, elde edemediği bir şeye karşı isteği sürmek, bir şeyden veya birinden gözünü ayıramamak.)

Çotukta üzüm kaldı,/ Kız, sende gözüm kaldı,/ Bir sapa yoldan geçtim,/ Umudum sende kaldı. (DDB, 96)

Unutmuşum konakta paramı,- genä dedi Mikırtı, da onun da gözleri kaldılar satıcıykada. (P, 238)

Çeker Demir kafasını bir tarafa, ama gözleri hep orada kalêr. (CB, 233)

gözü kay-: İstemeyerek bakıvermek. (TT. *gözü (gözleri) kay-:* 1. Gözünde hafifçe şaşılık bulunmak. 2. İstemeyerek bakıvermek. 3. Bayılmak sırasında gözünün akı çoğalmak.)

Gözlerim, başçadaki orta yaşlı üç salkım aacına kayêr. (AS, 23 Harman ay 2014)

gözü kes-: İnanmak, güvenmek. (TT. *gözü kes-:* Bir işi yapabilme konusunda kendisine veya başkasına güvenmek. **Az.** *gözü kes-:* Gözü kesmek, bir şeyi yapabilme konusunda kendine güvenmek. **Trkm.** *gözüñ ýet-:* Akli kesmek, bir şeyin olabileceğine inanmak, sezme, kavramak.)

*Hem bobadan kalma hem anılmış,/ Kurban kesilmesi bizi ezdi,/ Boyumuzda damga izi kalmış,/ Aklımızı alıp, **gözümüzü kesti.** (AS, 30 Çiçek ay 2014)*

gözü nereyi görürse git-: Başını alıp gitmek, çekip gitmek, bir daha dönmek üzere çıkıp gitmek. (TT. *başını alıp git-:* İzin almadan ve gideceği yeri bilmeden gitmek, savuşmak. **Trkm.** *hiv diyip çykyp git-:* Başını alıp gitmek, çekip gitmek, hiçbir şeyi umursamayıp bir daha dönmek üzere çıkıp gitmek.)

*Olsa brakıym burasını da **nereyi gözüm görürsü gidiyim.** (AS, 27 Orak ay 2013)*

gözü nereyi görürse yollan-: Başını alıp yola düşmek, yola koyulmak.

*Bunu, görüp, Dimitriy İvanoviçin anası Vera Konstantinovna topladı çuvala ekmek, da **yollandı uşaklarlan nereyi gözü görürsü.** (AS, 27 Çiçek ay 2013)*

gözü önündä: Gözü önünde, yanında, yakınında. (TT. *(birinin) gözü önünde* Yanında, yakınında. **Az.** *göz qabağında* Ortada, meydana. **Trkm.** *gözüñ aldynda:* Göz önünde, apaçık, belirgin, aşikâr.)

*Demirin **gözleri önündä** genä oynadı o kumata ekmek. (CB, 234)*

*Kara-Sülük hep büyüyürmüş hanın **gözü önündä.** (UK, 9)*

gözü (gözleri) kamaş-: 1. Güçlü ışıktan dolayı etrafı açık seçik görememek; 2. *mec.* Çok etkilenmek. (TT. *gözü (gözleri) kamaş-:* 1. Güçlü bir ışık sebebiyle göz bakamaz olmak. 2. *mec.* Çok etkilenmek.; **Az.** *gözü (gözleri) qamaş-:* Fazla ışıktan veya parlaktan dolayı bir şeye bakamamak.; **Trkm.** *göz gamaş-:* Kuvvetli ışık veya parlaklık sebebiyle kısa bir zaman için görüş bulanmak, güçlü ışık veya parlaklık yüzünden göz etkilenerek görme özelliğini kısa bir süre kaybetmek.)

*Erik serdim güneşe, /Baksan – **gözün kamaşar.** (DDB, 71)*

*İçerleri erleştirmişlär, takımnamışlar - **gözlerin kamaşer** gözelliğän. (DDB, 152)*

gözüm! Gözümün nuru (birine sevgiyle seslenme şekli). (TT. *gözüm!* Gözümün nuru. **Az.** *gözümün işığı:* 1. Çok sevilen birine seslenme şekli. 2. Birine sevgiyle seslenme şekli., *gözümün nuru:* Birine sevgiyle seslenme şekli.)

*Paalı **gözüm,** hepsi hazırdır, buyur da otur sideniyä! (GDG, 77)*

gözünä (gözlerinä) bak-: Gözünün içine bakmak, bir isteğin, arzusun yerine getirilmesi için gözleriyle yalvarırcasına bakmak. (TT. *gözüne (gözlerine) bak-:* Gözünün veya gözlerinin içine bakmak. **Az.** *gözünün içinä bax-:* 1. Emri, buyruğu yerine getirmeğe hazır olmak, beklemek, emre amade olmak. 2. Bir isteğin, arzusun yerine getirilmesi için gözleriyle yalvarırcasına bakmak.)

*Annaşıldı mı? –sordu o bana, **gözlerimä** bakarak. (GDG, 17)*

gözünä bişey görünme-: Kendi işiyle meşgul olup çevresiyle ilgilenmemek, çalışmaktan başka bir şeyi gözü görmemek. (TT. *gözüne hiçbir şey görünme-:* Kendi derdi dolayısıyla hiçbir şeye değer vermemek. **Trkm.** *gara başyna gay bol-:* Kendi işiyle meşgul olup çevresiyle ilgilenmemek, iş peşinde koşturup durmak, çalışmaktan başka bir şeyi gözü görmemek.)

*Zavalı karının bişey **görünmüzdi gözünä,** bakmazdı, ani sakat, basardı fişkani. (Lİ,163)*

gözünä ilin-: Birdenbire, aniden görmek,gözüne ilişmek. **bk. gözünä iliş-:**

*Baaya gittim üzümə,/ Yär **ilindi gözümü.** (DDB, 83)*

gözünâ iliş-: Birdenbire, aniden görmek, gözüne takılmak. *bk. gözünâ iliş-:* (TT. *(bir şey) gözüne iliş-* Birdenbire, istemeden görmek. **Az.** *gözünâ iliş-(sataş-):* Aniden görmek, çarpmak, gözüne takılmak. **Trkm.** *göz düş-:* Gözü ilişmek, birdenbire görmek.)

Bir vakıttan sora onun gözünâ ilişti o iki kişi, ani oturardılar dördüncü hem beşinci sıralarda. (P, 72)

gözünâ perdâ çök-: Kör olmak, gözü görmemek. (TT *perde in-* 1. *hkk.* Gözde katarakt olmak. 2. *hkk.* Gizlemek, örtmek. 3. Bir tiyatro oyunu bitmek.; **Az.** *gözünâ pərdə gəl-* Kör olmak, gözü görmemek. **Trkm.** *göze gubar in-:* Yaşlılıktan dolayı gözünün feri gitmek, gözleri iyi göremez olmak.)

Gözümâ perdâ çöktü,/ Ayaklar payvantlandı,/ Canıma salgın üstü,/ Salt sevda bana tatlı. (AY, 39)

gözündâ (gözlerindâ) çimçirik çak-: 1. Sert ve şiddetli darbe yüzünden göz önünde yıldızlar oluşmak. 2. Çok kızmak, öfkelenmek. (TT. *gözünde (gözlerinde) şimşek (şimşekler) çak-:* 1. Sert ve şiddetli darbe yüzünden göz önünde yıldızlar oluşmak. 2. Çok sevindiğini belli etmek. 3. Çok kızmak, öfkelenmek. **Az.** *gözündən (gözlerindən) gıgılcım yağ-:* Çok sinirlenmek, hiddetten köpürmek.)

gözündâ uç-: Çok özlemek. (GRRS) (TT. *gözünde tüt-:* Çok özlemek.)

Bülbül dalda ötiy-ötiy,/ Yâr gözümde uçıy- uçıy. (DDB, 105)

gözündän (gözlerindän) şafk sünme-: Gözünün feri sönmemek, gözünden mutluluk gitmemek.

Gülüş kaybelmesin hiç üzündän/ Hem şafk ta sünmesin gözlerindän.(AS, 31 Baba Marta 2012)

gözündän akıp git-: Gözünün önünden akıp geçmek, geri dönmemek üzere gitmek. (TT. *akıp git-:* çabuk geçmek.)

Akıp gidiyor gözümden tarih, sanki taze bir iz gibi. (AS, 28 Orak ay 2012)

gözündän tolu gibi yaşlar ak-: İri iri gözyaşı dökmek.

Miti pek saburluydu, fişkan haşlardı ölä da taa pek alışılmadık ıdırannarını, ama o baarmazdı, sade gözçezlerindän tolu gibi yaşlar kendileri akardılar. (Lİ, 163)

gözünnän (gözlerinnän) gör-: Bir olaya tanık olmak, gözüyle görmek. (TT. *gözüyle gör-:* Bir olaya tanık olmak. **Az.** *gözü ile gör-:* Bir olayın şahidi olmak, görmek.)

Kural olarak, onlarda lirika geroyu uygundur türküyü çalan insana, angısı sansın pay almış oluşlarda ya da kendi gözlerinnän görmüş onnarı. (DDB, 7)

Akıllı taa çok annadêr, ne kendisi gözlerinnän görmüş, (HS, 27)

gözünnän (gözlerinnän) ölç-: Dikkatle bakmak. (TT. *gözüyle (gözleriyle) tart-:* Kim ve ne olduğunu anlamak için dikkatle bakmak.)

Bakacak, kahırılanma dostum,- deyer Angelina, gözlerinnän ölçeräk hem suvazlayarak çocuuzaktan. (UK, 329)

gözünü (gözlerini) karart-: Hiçbir şeyden ya da bir kimseden çekinmeden, hiçbir şeyi ya da hiç kimseyi dikkate almadan yapmak. (TT. *gözünü karart-:* Bir işe atılırken hiçbir şeyden çekinmemek.)

İstediim dâ, kalmasın yalnız deyni, nicä maanidä söölener, aldı başını da, karardıp gözlerini, hiç anaya - bobaya bişey sormadaan, kaçtı aşırıya. (Lİ, 74)

gözünü al-: 1. Şiddetli ışık sebebiyle gözü iyi göremez duruma getirmek. 2. *mec.* Aşırı biçimde etkilenmek. 3. Başka yere bakmak. (TT. *(bir şey) gözünü al-:* 1. Şiddetli ışık sebebiyle gözü iyi göremez duruma getirmek. 2. *mec.* Aşırı biçimde etkilenmek. **Az.** *gözü (gözleri) qamaş-:* Gözü kamaşmak, parıldan, ışıktan dolayı bir şeye bakamamak.)

Maavi gül. Ne meraklı! / Gözünü alêr, / Ama baktın taa yakın –/ Gül gibi açêr. (AS, 22 Harman ay 2015)

O aldı gözlerini bir tarafa. Kalan aksakallar da bakışlarını ona dooruttular. (UK, 56)

gözünü çıkar-: 1. Kör etmek. 2. Gözünü oymak, bir kimseyi büyük zararlara uğratmak, gerekli cezayı vermek, yapılan bir iyiliği yüzüne vurarak birini üzme. (**TT.** *(birbirinin) gözünü çıkar-* Kıyasıya dövüşmek.; **Az.** *gözünü (gözlərini) çıxart-* 1. Kör etmek. 2. Birinin kıskançlığına sebep olmak, kıskançlık doğurmak. 3. Bir şeyin iyisi olduğu halde kötüsünden tutmak, kötüsünü almak.; **Trkm.** *gözünü çıkar-* 1. Kör etmek. 2. Gözünü oymak, ciğerini sökmek, bir kimseyi büyük zararlara uğratmak, gerekli cezayı vermek, cezalandırmak. 3. İleri gitmek, haddini aşmak, ölçüyü kaçırmak, aşırı gitmek, çığırından çıkmak, azıtmak.)

Bobası görmer, çıkarmışlar onun gözlerini. (GD, 121)

Çorbacı sanıp, ani çırak onu gülmää alêr, izin verer çıkarsınnar Hasanın gözlerini, pindirsinnär bu zabun beygirä da uuratsinnar kasabadan dışarı. (GD, 100)

gözünü deş-: Gözünü oymak. (**TT.** *gözünü (gözlerini) oy-*: Çok kötülük etmek. **Az.** *göz (gözünü, gözlerini) oy-*: 1. Gözünü çıkarmak, kör etmek. 2. Eziyet etmek, işkence yapmak **Trkm.** *gözünü oy-*:/gözünü çek-: Gözünü oymak, ciğerini sökmek, bir kimseyi büyük zararlara uğratmak, gerekli cezayı vermek, cezalandırmak.)

Aazını dikelim, / Gözünü deşelim, / Ne sürüyü görsün, /Ne kuzuyu paralasın. (DDB, 65)

gözünü (gözlerini) dik-: Dikkatle bakmak, gözünü ayırmadan bir yere veya bir kimseye bakmak. (**TT.** *gözünü (gözlerini) (bir şeye) dik-*: Dikkatle bakmak, gözünü ayırmadan bir yere veya bir kimseye bakmak. **Az.** *gözlərini dik- (tik-)*: Gözünü ayırmadan ve dikkatle bakmak. **Trkm.** *göz dik-*: 1. Gözlerini dikmek, dikkatle bakmak, sürekli bir noktaya bakmak, gözünü ayırmadan bir yere veya kimseye bakmak. 2. Gözü yollarda kalmak, yolunu gözlemek, beklemek. 3. Göz dikmek, göz koymak, içi gitmek, bir şeyi veya kimseyi ele geçirme isteğine kapılmak, bir şeyi elde etmeyi çok istemek.)

Bobamdan baaşış, - dikti sarfoş gözlerini kıza han oolu İçkan. (UK, 122)

Görgi oturêr masada başı iyilik, Maşi hasta, patta, dayma üüsürer, uşaklar koladaylan gittilär; Dâdu-Tıpani, kartal gözlerini ikonaya dikmiş, hastanın yanında oturêr. (UK, 337)

gözünü kaldır-: Bakmak. (**Az.** *göz götürüp bax-*: Başını kaldırıp bakmak. **Trkm.** *gaş galdyr-*: Gözlerini kaldırmak, bakmak.)

Yaz canımda, dışarda – kaar. Kimär kerä kaldırmaa gözlerimi da aar. (AS, 31 Orak ay 2015)

...sen uygun adamsın, - metetmek üzerine savsaklandı Basar-bek, ki o püsür bakışınnan ölçsün başından ayaanadan artık titireyän korkudan Küleni, angısı hiç gözünü de kaldırmadı bu korkulu ona şansora adama. (UK, 27)

gözünü (gözlerini) kapa-: 1. Gözünü kapamak. 2. Uyumak. 3. Umursamamak, önem vermemek. 4. *mec.* Ölmek. *bk.* **gözünü yum-:**

Fedi herbir urmakta kapardı gözlerini, ki görmesin bu çirkin kamçıyı. (P, 40)

gözünü kırpmadan: Gözünü kırpmadan, çekinmeden, korkmadan. (**TT.** *gözünü (gözlerini) kırpmadan:* Çekinmeden, korkusuzca. **Az.** *gözünü qırpmadan:* Gözünü kırpmadan, çekinmeden, korkmadan. **Trkm.** *gaş çytmazlyk:* Gözünü kırpmadan, hiç tereddüt etmeden, hiç çekinmeden, korkusuzca.)

gözünü oku-: Neler düşündüğünü ve neler istediğini bakışlarından anlamak, sezme. (**TT.** *gözlerinden oku-*: Düşüncelerini bakışlarından sezme. **Az.** *gözündän (gözündä, gözlerindän) oxu-*: Gözlerinin ifadesinden, bakışından anlamak, sezme.)

Ne başladın gözümü da mı okumaa? – güleräk o koydu bana soruşunu. (GDG, 30)

gözünü tut-: Dikkatini çekmek.

Bu duvarda vardı bir irmi yaratmak, hepsi dâ, istâr-istemâz, gözünü tutardılar. (Lİ, 171)

gözünü (gözlerini) yum-: 1. Gözünü kapamak. 2. Uyumak. 3. Umursamamak, önem vermemek. 4. *mec.* Ölmek. *bk. gözünü kapa-:* (TT. *gözünü yum-:* 1. Gözünü kapamak. 2. *mec.* Ölmek. *Az. gözünü (gözlerini) yum-* 1. Ölmek; 2. Uyumak. 3. Her şeye karşı kayıtsız olmak, umursamamak, önem vermemek. *Trkm. göz yum-:* 1. Göz yummak, kusurları görmezden gelmek. 2. Hayata gözlerini yummak, vefat etmek, ölmek.)

Gün açan görmüş kıızı çıplak yıkanarak, kızarmış utancaklından da tez saklanmış bayır ardına yumup gözlerini... (AD, 97)

Gözlerimi yumduunan peşimâ gelenleri aaç gözlerini görerim. (D, 17)

Otuzsekizdi yıl, o Kasımın 10-nu urdu,/ saat (beş minut ona) durdu,/ Ulu Önder gözlerini yumdu,/ raatsız ürek raatlı buldu. (AS, 28 Kasım 2014)

gözünün kanlı yaşı ak-: Acıklı ağlamak, çok kederli olmak. (TT. *kanlı yaş (yaşlar) dök-:* Büyük üzüntüyle ağlamak. *Az. gözünden gan yaş tök-:* Gözünden kanlı yaşlar akıtmak, ıstırapla ağlamak.)

Aktı gözümün kanlı yaşı/ Altımızda kuru hasır/ İştirâmeeriz – padişah uzak,/ Annadamêriz – Allah üüsek... (AS, 27 Baba Marta 2015)

gözünün önüne gel-: Zihninde canlanmak. (TT. *gözünün önüne gel-* Bir şeyi zihinde canlandırmak, tasarlamak, hatırlamak.; *Az. gözü (gözleri) önüne (qabağına) gâl-:* Aklına düşmek, hayalinde canlanmak; *Trkm. göz önüne gel-:* Göz önüne gelmek, canlanmak.)

O günü sa, sansın bir filmdâ, gözümün önünü pek tisi görüntülâr geldi: sayısız yıkık evlâr, daanık pınarlar, yol üstündâ kuyu üstünâ kuyular, kesik fidannar... (AS, 27 Orak ay 2013)

gözün önündâ geç-: Önceden yaşanan bir olay zihninde canlanmak, önceden görülen bir şeyi hatırlamak. (TT. *gözünün önünden geç-:* Hatırlamak. *Az. göz qabağından gâlip geç-:* Gözünün önünden gelip geçmek, hatırlamak. *Trkm. göz önünden geç-:* Gözlerinin önünden film şeridi gibi geçmek, önceden yaşanan bir olay zihninde canlanmak, önceden görülen şey bir bir hatırlanmak.)

Annatmanın süjeti ölä meraklı, ani okuyarkan, sansın kinodan fragmentlâr geçer gözün önündâ, geler, ki bulunêrsın onnarın arasında, neçinki gerçekli, diri yazılı bu yaratma. (AS, 28 Kasım 2014)

Bu 18 yıl gözümüzün önündâ geçti, onuştan herkezimiz var nicâ kendisinâ görâ kantarlasın onnarı. (AS, 22 Kırım 2012)

gözünün önündâ kal-: Aklında, hatırında kalmak, unutmamak, hatırlamak. (TT. *aklında kal-:* 1. Hatırlamak. 2. Unutmamak. *Az. gözü (gözleri) qabağında (qarşısında, önündâ) dur-:* Aklından çıkmamak, her zaman aklında olmak.

Sân kaldın benim gözümün önündâ ölä, nicâ bân seni gördüm bitki sefer. (P, 125)

gözünün önündâ uç-: Unutamamak, olduğu gibi hatırlamak.

Sansan gözlerinin önündâ uçardı o gün, açan bu çocuk, Miti, dünneyâ geldi. (Lİ, 164)

gözünün önündân kaçma-: Bir türlü unutamamak, gözünün önünden gitmemek. (TT. *gözünün önünden gitme-:* Bir türlü unutamamak. *Az. gözünün qabağından getmâ-:* Gözünün önünden gitmemek, asla unutmamak, hiç unutmamak.)

Onun gözünün önündân kaçmazdı bu uz boylu erif. (P, 66)

gözünün şafkını al-: Aşırı biçimde etkilenmek.

...bakıp meraklı şaraba, dattu azıcık, dedi, ani bu şarap varmış kolayı gözünün şafkını alsın. (GDG, 36)

keskin göz: Keskin gözlü, görme yeteneği iyi olan. (TT. *gözü keskin*: Çok iyi gören (kimse). Az. *gözden iti*: Görme kabiliyeti iyi olan, keskin gözlü.)

parmağını gözünâ sok-: Görmek istemediği şeyi zorla göstermek, gözüne sokmak. (TT. *gözüne sok*- Bir kimsenin görmediği veya bulamadığı bir şeyi, ona sert bir tavırla göstermek. Az. *gözünâ sox*-: 1.Kabaca göstermek. 2. Aç gözlülükle yemek.)

Bir genç olan lafeder sert, kankileräk ileri, titsilendireräk kendini, sokarak parmaklarını kızcaazın gözlerinâ. (P, 161)

sulu gözlü: Sulu göz, gözyaşını tutamayan kimse. (TT. *sulu göz*: Sulu gözlü. Az. *gözü sulu*: Gözü sulu, en küçük olaylarda bile duygusallaşan ve gözyaşını tutamayan kimse.)

Kıza o göz koydu birdän,/ Sulu gözlü bir utanmaz. (AS, 15 Büyük ay 2013)

üzü-gözü gül-: Çok sevindiği yüzünden ve gözlerinden belli olmak, yüzü gözü gülmek. (TT. *yüzü gül*-: 1. Sevinci yüzünden belli olmak. 2. Feraha kavuşmak. 3. Temiz, tertipli duruma gelmek.)

Açan üzü-gözü güler/ Hem bakışı bütün büüleer/ Ozamannar ona yaklaş. (AS, 25 Küçük ay 2012.

üzünü-gözünü çürüt-: Yüzünü gözünü morartmak.

Al beygirä baaladılar,/ Derä-tepâ sürüttülär,/ Üzümü-gözümü çürüttülär. (DDB, 42)

yarım gözlän bak-: Biraz bakmak.

Herliim yarım gözlän bakarsanız onun hergünkü yazılarına, annayaceynız, ani bu gazetaya görä Amerikada diil sadä Gagauziya kazaklarından korkêrlar, ama Rusiyadan da hem may hepsi eski Sovetlär Birliin respublikalarından da. (AS, 29 Baba Marta 2013)

yok gözüm görmää: Yüzünü görmek istememek. (Az. *gözü ilä (dä) görmäk istä*-: Nefret etmek, yüzünü görmek istememek, hoşlanmamak)

Gormeersin mi, ani benim gözüm yok seni görösün, yok. (UK, 201)

Gagauz yazı dilinde göz organ adıyla kurulmuş deyimlerin yanı sıra birçok atasözü, alkış ve kargış da bulunmaktadır. Kargışların alkışlara göre daha fazla olduğu, özellikle “kör olmak” anlamında olan kargışlar dikkati çekmektedir. Burada birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Kargışlar (Betvalar)

Allaa versin – gözünü yummayasın! (DDB, 307)

Altun gözlerini alsın! (DDB, 307)

Başın çakır, ama Allaa versin – gözlerin çakır olsun! (DDB, 308)

Ekmek gözlerimi alsın! (DDB, 309)

Garga gözünü çıkarsın! (DDB, 309)

Gözleri patlayacaa! (DDB, 310)

Gözlerin akaydı! (DDB, 310)

Gözlerin aksın! (DDB, 310)

Gözlerin çıkaydı! (DDB, 310)

Gözlerin çıksın! (DDB, 310)

Gözlerin görmesin! (DDB, 310)

Gözlerin kararsın! (DDB, 310)

Gözlerin patlasın! (DDB, 310)

Gözlerin süzülsün! (DDB, 310)

Gözündä çıban çıksın! (DDB, 310)

Gündüz dä gözlerin görmesin! (DDB, 310)

Yılannar gözlerini emsin! (DDB, 314)

Yılannar gözlerini içsin! (DDB, 314)

Sonuç olarak, deyimlerin bir dilin hazinesi olduğunu, bir halkın tarihi, kültürü ve yaşam zenginliğinin deyimlerde anlam bulduğunu söyleyebiliriz. Oğuz grubu Türk dilleri arasındaki bazı

farklılıklara rağmen kimi sözcük ve sözcük öbekleri değişime uğramadan ortak olarak yaşamaktadır. Organ isimleri ve organ isimleriyle ilgili deyimler bu sözcük ya da sözcük öbeklerinden bazılarıdır. Gagauz Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki organ adları bazı ses değişmelerine rağmen, şekil ve anlam yönünden birbirleriyle ortaklık göstermektedir. Bu durumda deyimlerin bir milletin tarihi ve kültür hazinesi olduğunu söyleyebiliriz. Deyimler bu özelliği ile çok eski dönemlerde birlikte yaşamış olan toplulukların ortak kültür hazinelerini ortaya çıkarmaktadır. Gagauz yazı dili ile Oğuz grubundaki diğer Türk yazı dilleri arasındaki leksik bağları ortaya koyarak bu diller arasındaki ortak kullanımların, ortak fikirlerin tespiti sağlanmaya çalışılmıştır. Kökenleri aynı kültüre dayandıkları için deyimleri arasında da benzerlikler bulunduğu açıkça görülmektedir. Bu çalışma da, aynı kültürü paylaşan Oğuzlar arasındaki ortak düşünceleri ve ortak kullanımları ortaya koymaktadır.

Taranan Eserlerin Kısaltmaları:

- AD : Ana Dili, Tanasoglu, Dionis; Ştiința, Chişinau, 1997.
AS : AS, (Gazete) Redaktör Zanet, Todur, www.anasozu.com
AY : Akar Yıldız, (Şiir), Zanet, Todur; Concernul “Presa”, Chişinau, 1998.
CB : Canımı Baaşlarım, Kuroglo, Stepan; Kişinöv, 2011.
D : Dramaturgiya (Yaratma Pyesalar hem Çevirmelar), (Piyes), Zaten Todur, CCPE “Presa”, Kişinau, 2006
DDB : Dizi Dizi Boncuklar, (Top. G.Gaydarji), (Haz. Çebotar ,Petri; Sırf, Vitaliy); Comrat, 2017.
DÖ : Dattım Ömürdän, (Peetlär), Kösä, Mina; Kişinev, 1991
G : G.A. Gaydarci-Yazıcı, Folklorcu, Lingvist, Kopuşçu, M; Komrat, 2015.
GD : Gagavuz Destanları, (Derleme), Özkan, Nevzat; Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
GDG : Gülmaa Diyil Günaa, Kösa, Mina; “Tipar”, Tiraspol, 1996.
GF : F : Gagauz Folkloru, (Şiir-Nesir-Derleme), Baboglu, Nikolay İ.; Kişinev, 1969. (2011-ci yılda Gagauz Yeri M. Maruneviç adına Bilim Araştırmaları merkezi tarafından latin garfikasına geçirildi.)
Gİ : Gagauzların istoriyası denemelär : Komrat Respublikası 1906 ii. Oguz Devleti IX-X asirlär, Tufar N.H., Tufar N.N., Kinayätulı Z.; Komrat: Gagauziya M. V. Maruneviç Adına, Bilim-Araştırma Merkezi. (2015).
GL : Gagauz Literaturası: VIII-IX. klasslar için (ürenmäk kiyadı hem hrestomatiya), Baboglu Nikolay - Baboglu İgnat, “Lumina” Yayınları, Kisinev, 1992.
GRRS : Gagauzsko-Russko-Ruminskiy Slovar, Haz.: Çebotar Petri, Dron İon, Tipografia Centralâ, Chişinâu, 2002
hrestomatiya), Baboglu Nikolay - Baboglu İgnat, “Lumina” Yayınları, Kisinev, 1992.
GYFL : G.A.Gaydarci-Yazıcı, Folklorcu, Lingvist: Moral-ruh terbiyetmäk teması bilimcinin yaratmalarında: B N/M. Kopuşçu; Komrat: Tipogr. „Elan Poligraf”, 2015.
HS : Hakikatçıların Sesi: Yaratma toplumu, Kopuşçu,Viktor; Komrat, 2017.
Lİ : Legendanın İzi, (Nesir), Baboglu, Nikolay; Karta Moldovenaske, Kişinev, 1974.
P : Proza, (Nesir), Kara Çoban, Dmitriy; Kişinev, 1986.
UK : Uzun Kervan, (Roman), Tanasoglu, Dionis; Kişinev, 1985.

Kaynakça

- Akalın Ş. Halûk vd., Türkçe Sözlük. 11. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Aksoy Ö. A., Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. 1-2, İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1988.
- Altaýev S., Açılowa, G., Günçükow S., Türkmen diliniň frazeologik sözlügi. Türkmenistan SSR Ylymlar Akademiýasy Magtymguly Adyndaky Dil we Edebiyat Instituty, Aşgabat: Ylym Neşriýaty, 1976.
- Altaylı S., Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü I-II. Ankara: Prestij Matbaası, 2005.
- Altaylı S., Azerbaycan Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü// Türkiye Türkçesi-Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1994.
- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim tarihi 12.12.2018).
- Axundov, A. vd., Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti. Bakı: Şərq-Qərb, 2006.
- Baboglu İ.İ., Baboglu N.İ., Vasilioglu K.K., Gagauz dili hem literatura okumakları.; Min. Educației al Rep. Moldova, Chişinău: Ştiința, 2000.
- Baboglu N.İ., Baboglu İ.İ., Gagauzçanın Grammatikası. Fonetika, leksika, morfologiya, sintaksis. Eksperimental öğrenmek kiyadı. Chişinău: Ştiința, 1999.
- Çebotar P., Dron İ., Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük. Chişină: Pontus, 2002.
- Gaydarji G.A., Koltsa E.K., Pokrovskaya L.A., Tukan B.P., Gagauzkogo-Russko-Moldavskiy Slovar. Moskva, 1973.
- Hamzaýew, M. Y., Türkmen diliniň sözlügi. Türkmenistan SSR Ylymlar Akademiýasy Dil Bilimi Instituty. Aşgabat, 1962.
- Kara M., Karadoğan A., Türkmen Türkçesi - Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü. Ankara: Çağlar Yayınları, 2004.
- Karanfil G., Gagauz leksikologiyası. II. Kitap. Yazılar. Ankara: Bengü Yayınları, 2013.
- Koltsa E.K., (=Колца Е.К.), “İz predvaritelnih nablyudeniý nad frazeologiyey gagauzkogo yazıka.” *Leksikul şı frajeolojiya limbiy moldoveneşt kontemporane (Leksika i frazeologiya sovremennogo moldavskogo yazıka)*. Chişinău: Ştiința, 1981, s. 316-317.
- Koruşçu V. (=Корушы В.), Gastronomiçeskaya leksika v gagauzskom yazıke: Nazvaniya traditsionnih blyud. Komrat: Tipografia Centrală, 2016.
- Koruşçu V., (=Корушы В.), Nazvaniya traditsionnih myasnih blyud v turetskom i gagauzskom yazıkah. Komrat: Elan Poligraf, 2014.
- Kyýasowa G., Geldimyradow A., Durdyýew H., Türkmen diliniň düşündirişli sözlügi. Aşgabat: Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Magtymguly adyndaky Dil we edebiýat instituty, 2016.
- Mustafayev M. E. , Şerbinin V. G., Büyük Rusça-Türkçe Sözlük. İstanbul: Multilingual Yayınları, 1996.
- Oruçov Ə.Ə., Azərbaycan-Rusca Frazeologiya Luğəti. 5500 Baslıq. Bakı Elm Neşriyatı, 1976.
- Özakdağ N., Gagauz Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller. Afyon: Kocatepe Akademi Yayınları, 2013.
- Pokrovskaya L.A. (=Покровская Л.А.), “Çertı prejnego bita gagauzov v poslovitsah, pogovorkah i ustoyçevih slovosocetaniyah.” *Malyy dialektologičeskiy atlas balkanskih yazıkov: materialy pyatogo raboçego soveşçaniya, 20 dek. 2002 g.*, Sankt-Peterburg: Nauka, 2003, s. 71-79.
- Şahin H., “Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler”, Volume 4/3 Spring 2009, *Türkish Studies*, 2009, s. 2020-2036.
- Tanasoglu D., Ana dili. Grammatika hem literatura okumakları 5-ci klas için. Kişinev: Lumina, 1990.
- Tekin T., Ölmez M., Ceylan E., Ölmez Z., Eker S., Türkmençe-Türkçe Sözlük. Ankara: Simurg Yayınları, 1995.